

ներում վերադարձել գաւառին՝ մէջ բնիկ է այսօրեան Տրատանի մէջ՝ մատնա Ժովուն Տարաւային կողմէ մինչեւ Միջնագետքի անապատին երեսները։ Ըստ աստի Բորեղը վաշխատուն վրանարեակի իմ ընակիրը Տիգրիսի եւ Մուրադ-չայի մէջէն եղած գաղտնիք ու լեռնաճիւղ յնչպէս սեպագրերէն իր տոհմունք՝ կետ մը մէջ ալ կը-հի(տ)ք եւ Բորեղն իրարու նմա-ն է։ Երկուքն ալ վաշխատուն պատերազմատուն Ժու-ղովեղեան պէս կ'արարէին, որ սիրով իր ճանախող-գրացեաց արշաւանքներուն՝ իրեն իշխաւը ուսարին յոյսն մղեալ։ Ճիշտ ալ կը-հի(տ)ք վաշխատուն ըլլաւուն Տատաւուն ընակութիւն եւ պետական կազմակերպութիւն չունէին։ Այս տեսակէտէնայլ-երով բարդորակ տնտեսութիւն կ'երեւայ իմօ՛ր Տիէլէ (Gesch. 162) ու խօսքը՝ «Էւ ուտղէ մը յայտնի է Տիգրաւթպիդեանայ անոնց (կուրհեցուց) երկիրը Տատա կամ անոնց քաղաքներուն մէկն առած»։ Ըլլաւուն՝ Նմանապէս՝ Տարի է մըթօւ Տիէլէ երեւթագրութիւն ըսածը թէ կուրթի (կամ կուրհի) Կողքիս Տեա նոյն ըլլալ։ Քանի որ նորագոյն մայ-նապահ գրութիւնը չեն ձանձոխաւոր, կը-հի(տ)ք-Բորեղն Տատաւոր գնելը միայն նկատողութեամբ արժանի ենթադրութեան մ'արժեքն ունի։ կուրհի-ն եւ կուրթի թիթեցունանքն իրարու Տեա կապող կամուրը մը կրնայ ըլլալ ուս ենթադրութիւնը թէ Կուրհի, կուրթի եւ Վիրհի Տեա է նոյն անունաւորութիւնը։ Երկրորդական ձեւերն ըլլան՝ Բայլ թէ Տնու՛թեան աստե՛ն՝ այն գաւառը արիւղ ոչ-սեմական բարբառնի-ն մէկ կարելով մը ձայնիք՝ այնպիսի փոփոխութիւն մը գնէ՛թ մինչեւ Տիման շատ գգմարանի եւ ապաքա-նացանէ։ Բայց թէ Վիրհու եւ կուրհի անունաց մէջ՝ ցանքը մը կը-թը կրնած բառական ասուգ-թութեամբ իրարոյնի, նմանաւանդ, որ բնուածունը ենք կուր-հեցուց մասամբ Վիրհուի գետնայն վրայ բնակիրը թերեւս կուրհեցիքը առանձին յեծ մ'են, որմէ ա-ռած եւ Վիրհու երկրին իր անունը՝ 3։

1 Այստեղ կը բնակէին արեւմտեան գրգիւն. ա. բն. իշխանները Չապորտ լեռանց մէջ կը բնակէին եւ արար. ճառագ. են - թէեւ չափ քիչ տալիս ասորիներէ քի վեր - մինչեւ յարաւանի Հմին. Spiegel, Ernanliche Alterthumskunde I, 356 եւ. Kiepert, Lehrb. der alten Geogr. էջ 80, եւ. նորբեր Sachau, Zeitschr. f. Assyriol. XII, էջ 52 «Գլխաւոր փոխակարգ եւաղորդները բնակարարը Գործանի (ն.՝)»:

«Հոմեւ (Gesch. 524) հարցական մ'աւելցնենք՝
կ'ըսէ «Կարգեալքն (ըստ արտաքերու թեան վերջին ժամա-
նակաց» քրդեր»)

« ZDMGf (Bd. 51, էջ 569) դեռ հիմա լայն տեսան
լորդերը ասերեն մեկ բիշե կե դրե. “Հապի կարելի է աս-
կառուիլ” Տիգրան-Մարտիրոս Ասպուր չոյի (Col. II, 19)
միջոց աս կարելի(ա)լին կիհհի հետ հոս ըլլալուն միայն,
Լասո հաստատան է որ Կուրհի հուսըն կերհի մէկ եր-
րորդական էնէն է. միայն թէ Կուրհի երկրին ու կերհի
երկրը մասունք միայն միտ էր ծախենէ:

(C-10-2-161)

U U S b n U 9 P U 4 U n

[illegible]

(T = P = M = B = 1)

8. «Բարոստոս» և նրա ընկերությունը գլխուն (§ 381—428) իբրեւ մին այն աղբիւրներուն որ նշանադրութիւն ունին Վարդանայ եւ Վարդանեան հասարակաց համար: Ի Տարփէ՝ ինչպէս վերին ըսինք, բաց ի Բարուրախտի եւ ետովպեան առահներէ՝ աղբիւրներու կարգը դասելու եւ նաեւ Ս. Գիրքն: Անոր համար այս գլխուն առաջին հատանները՝ Ս. Գրոց աղբեցութեան քննութեան նուիրուած (§381—84): Այսպիսի աղբեցութիւն մը բնական իր մեր մասնաւորին եւ անոր յաջորդեց թով՝ ռաստիսը չէ զարմանալ որ օրինակի համար՝ Ծառներու թագաւոր ընտրելու առակը (Դատ. Թ. 7—15, սակէ առ Յովնայսոսի եւն) կը գտնենք հայկականաց մէջ մտած («Թագաւոր ծառոց», տես Հտոր. Բ, 104, 2է): Բայց արդէն նոյնը կը գտնուի զոյգը փոփոխութեամբ առակաց յունական հասարակաց մէջ ալ: Դարձեալ կը գտնենք Ս. Գրոց վիճակայն խօսքեր եւ նմաններ ընդարձակուած եւ առակի վերածուած. այսպէս առակն ճՀԳ՝ «Թագաւոր եւ խոզ» (Հտոր. Բ, 210), որուն հիմնական գաղափարն է սա առակաւորն խոզ լուացեալ՝ ընդ տիմ թաթաւեալ՝ (Բ. Պետր., Բ, 22, Հմմտ. Առակք, ԺԱ, 22 «Իբրեւ գինգ ոսկի ի քիթի խոզի, այնպէս կնոջ չարաբայոյի գեղեցութիւն») եւ ուրիշ նմաններ (տես § 381—82): Բաց ի Ս. Գրքեն կնիքնադրուի որ համեմատութեան կէտեր գտնուին Ս. Հարց կամ նման գրութեանց վճիռներուն հետ: Օրինակի համար 24րդ մասին երկու կարճ առակ կը գտնենք (ՄԸ եւ ՄԹ, տես Հտոր. Բ, 236,) որոնց մին է՝ «24րդ յորտեմ ի ըջոյն դուրս կանխէ՝ սն մեռանի», եւն: Արդ այս առակը կը գտնենք՝ Հարանց վարուց, մէջ, Անտոնի արաւհօր կենսագրութեան մէջ², ուր կը պատմուի՝ (էջ 74) «Եւ նա սակ ցնտա... եւ զուարթալն եւ ուրախարար առաւ հաւանեցուցանէր զնա եւ ստար ի ին Ձոր օրնէ՝ յիւսիս յերթուել յնամօք յերաւոյ տըրտիւնէն առաւել, սոյնեալ եւ

1 Այս առաւելին մասին, որ ինկարաց առաջներէն է, պլուր առիթ՝ Գունենանք խօսելու:

«Արք. Հարանց, ապ. Վենետ. 1855, Հար. Ա,
17-80՝ Ս. Աթանասի տրուած:

միայնակեացք, եւն¹ (տես § 383), Սակայն այս ամէնքն իբրեւ աղբիւր ոչինչ են ազդեցութեան տեսակետով: Բարուախօսի ազդեցութեան բաղդատմամբ. (§ 384):

“Բարուախօս” (Physiologus) հնուի հան տարածուած գրքերէն է, որուն հայերէն թարգմանութիւնն ալ բանասիրաց ուշագրութիւնը գրուած էր: Արդէն ծիրանաւորն Պիտրա, որ չափազանց մեծ նշանակութիւն տուած էր իւր հայերէն բնագրին, հրատարակած է զայն Վենետիկ կրկին եւ Պարիսի մէկ օրինակին համեմատ²: Անծանօթ հայազգայ մ’օգնութեամբ նոյնը գաղղիներէն լեզուաւ ալ լոյս տեսաւ³: Կահիէ աշխատասիրութեամբ եւ քննութեամբ⁴: “Բարուախօսի”, մասին միւս գործերէն կը յիշուին միայն լիւաւորքն⁵ աշխատասիրութիւնը Լանդի, Հումմել, Լա խերգի եւ Աղեքսանդրի Պարիսիէ-էվ⁶: Անծանօթն եւ վերջինքս թողով այն անհիմն աւանդութիւնն, զոր կը յիշէ Պիտրա յենով իւր թարգմանիչն (Հ. Գարբ. Ավագեան) կարծեաց վրայ, իբր թէ հայ թարգմանութիւնն արդէն Ե. դարուն ըլլայ, կ’ընդունին ընդհանրապէս որ հայերէն թարգմանութիւնը “Բարուախօսի”, խմբագրութեանց երկրորդ խմբին կը պատկանի եւն: Կարծիքիս վրայ տարի ետքը հրատարակելով “Բարուախօսի”, յոյն բնագիրը Մոսկուայի Սին հոգական Մատենադարանին⁷ ըստ ենթագրութեան Թ. դարու ձեռագրէ մը, շատ մերձաւոր կը գտնէր զայն հայ թարգմանութեան⁸: Հայագետը յիշելով այս ամէն կարծիքները հայ թարգմանութեան մասին (§ 385) կը գտնէ որ վերաքննութեան կարօտ են. վասն զի այս ամէնը հաստատուած էր Պիտրայի հրատարակած յոսի բնագրին վրայ: Այսու հանդերձ նաեւ նոյն բնագրին համեմատ Հումմելի կարծած այն կարծիքն (անդ⁹ էջ ԼԸ, Դան. 16)

¹ Նոյնը կը գտնուի Անտոնիո Քով. ալ. այսպէս Բարհեբեթիսի եւ. պլոյ, զորեք յառաւ կը բերէ Հայաստան (էջ 397):

² J. B. Pitra, Spicilegium Solesmense, III (Պարիս 1855), 374—390:

³ Cahier, Du Bestiaire et de plusieurs questions qui s’y rattachent, Ի գիրք Nouveaux Mélanges d’archéologie, d’histoire et de littérature du moyen âge, Paris 1874, p. 117—138.

⁴ J. P. N. Land, Otia Syriaca (Հատ. Դ. Aneecdota syriaca հտ. արմատ, 1875, էջ 132) — Fritz Hommel, Die aethiopische Uebersetzung des Physiologus, Leipzig 1877. — Fr. Lauchert, Geschichte des Physiologus, Strassburg 1889. — Алексеева Мария, Физиолог, Петербург 1890 (յատկապէս էջ 84—85 հ. և), եւ ուրիշներ:

⁵ Ի Թերթիս Byzantinische Zeitschrift, 1894 էջ 32—68.

Թէ հայերէնն երկու խմբագրական խմբերու միջին կամուրջ մ’ըլլայ¹ աւելի մերձաւոր առաջնոյն քան երկրորդ խմբին, կրնայ նաեւ ցայսօր ընդհանրապէս խօսելով² ընդունուի:

Քննութեանց հիմնականութեան համար պէտք էր ուրեմն հայ բնագիրն ուսումնասիրել հիմնովին. եւ ահա այս եղած կը գտնենք ներկայ գլխովս, Թէեւ ի հարկէ³ ինչպէս կը յայտարարէ Հայագետը, “Բարուախօսի”, ինչպէս արդէն քննութիւն չէր կրնար իր նպատակին ըլլալ, այլ այնչափ միայն որչափ կապ ունի ներկայ գործիս նպատակին հետ: Բարուախօսի հայ բնագիրը հրատարակուած է երրորդ հատորին մէջ⁴ համեմատութեամբ վեց ձեռագրաց եւ Պիտրայի հրատարակութեան: Սակայն վերջնոյս երեք ձեռագրաց ընթերցումները չէ առած համեմատութեանց մէջ⁵ շատանալով միայն իւրաքանչիւր գլխուն նշանակել յիշեալ հրատարակութեան համապատասխանող էջերը. վասն զի ինքը նպատակ չունեցած է ինչպէս արդէն “քննագրական հրատարակութիւն”, մ’ընել ընդգրկին, այլ միայն իւր ծրագրին մէջ նախով⁶ նոր նիւթեր մատակարարել “այսպէս քննադատական հրատարակութեան”, համար: Սակայն իւր բնագիրը համեմատութեամբ վեց ձեռագրաց⁷ այս “այսպէս”, քննադատականին պայտամանն անծագոյն մասն արդէն կատարած է. եւ ներկայ ուսումնասիրութիւնն ալ կարծենք շատ բան պիտի չթողու ընելու այսպէս քննադատին:

Ըսինք վեց ձեռագրիներու համեմատութեամբ եղած է հրատարակութիւնն Այս ձեռագրիները կը նշանակէ հայագետը BCG*RSF համառոտութեամբ, այսինքն՝ էջմիսնի Թ. 453 (= B որուն մասին տես Գ, 17—19.) — էջմիսնի Թ. 1684 (= C, տես վերը § 154.) — էջմիսնի Թ. 1711 (= D, տես Գ, 47—54.) — էջմիսնի Թ. 23 (= R, պահաւաւոր, ձեռագրին իւր թ. Ժ. դարէ.) — Հեւանայ գրատան մէկ ձեռագիրն (= S, տես Սայազբախի ուսմանը “Ցուցակ”, նոյն հաւաքման, Մոսկ. 1892, էջ 35.) — Ուրիշ մը Պեւտերբուրգի կայսերական Հրապարակական մատենադարանի (= P, տես Dorn, Catalogue des Mss. etc., Պետերբ. 1852, էջ 571, Թիւ 640.) — Վերջնոյս Պիտրայի հրատարակութիւնը (A) — Աստղմէ միայն երկուքը թուական ունին, երկուքն ալ Ժ. դարէն, մին (C^o) գրուած 1601/ն, միւսը (B) 1628/ն. միւսներն ան-

¹ Ցես Հայ. Գ, 181—175 “Բարդախօս”:

ճշմարտութեանն, եւնւ — Վերջապէս Յ-ԼԷ. ԵՐԷՆԻՅԷ (ԺԳ.—ԺԳ.) դար իւր «Խրատ Տասաւրկաց», գրութեան մէջ խօսելով ծնողսիրութեան մասին կը գրէ (ձգգր. Էջմ. Թ. 1631, Թղ. 136բ—137ա) «Եւ ոչ եթէ գիրք եւ աւրենք միայն իրատեն սիրել զծնաւորն, այլ անառնք եւ թոգուել՝ ի բնութենէն ունին սիրել զծնաւոր իւրեանց, որպէս ասին թէ արագլաց ձագը՝ յորժամ ծերանան ծնաւորն՝ ի ներքոյ թեւոցն մտանեն եւ աւգնեն, ի շուրջ անեն եւ կերակրեն: Եւ յորժամ չկարէ այլ շրջել՝ ի բոլին նստողանեն, որպէս եւ նորա ձագաք իւրեանքս սուսցին: Արդ մեծ մասութ թէ մարդիկք քան զժողունս վատմարբ գտանին եւ զծնողացն սնունդն եւ զբարիքն մոռանան», Յովհաննէս Տոս յայտնապէս յառաջ կը բերէ Բարուախօսի (գլ. Ժ) մէկ նիւթը. (§ 387):

Ըստ Տաւանականի եւ որ «Բարուախօսն» ազգած եւ Տայկական ճարտարաբանութեանց վրայ, եւ կենդանեաց այն բազմակերպ պատկերներուն մէջ՝ որոնք ԺԳ.—ԺԳ. դարերու Տայ կենդեցեաց արտաքին որմերը կը զարդարեն, կարելի է ի վերջոյ երբեմն գտնել մեր յիշատակարանին տիպերէն: Մական զժողարան կարելի է Բարուախօսի ազդեցութեամբն բացատրել Տայ կենդեցեաց վրայ տեսնուած կենդանական զարդարանքներն առ Տասարակ, օրինակի Տամարայն կենդեցոյն վրայ զոր շինած է Ժ. դարուն Գագիկ յԱղմամար: Թովմա Արծրունի որ մանրամասն կը նկարագրէ՝ զայն՝ յիշելով նկարներն

1 Բարուախօսն ալ անկախ՝ Լայք նաեւ զպոքի նստառանէն կ'ուսանէին որ մարդիկ պէտք են սօրվի մայր-ընտիրենէն: Պետոյից գրող մէջ, որուն թարգմանութիւնը Մ. Խորենացու կ'ընծայուի, կը կարգանք (էջ 407) «Այս զպատարան մարդկայինն եղաւ պէն՝ ընտիրեն իսկ ուսուցանելն եւ:»

2 Թովմ. Արծր. Գ. Է. աղ. Պատմ. 1887, էջ 397—98 Ն) «Եւ քանզի ճարտարապետ արուեստին էր Մանուէլն զոր ի վեր անդ ցուցաւ, այլ ի իմաստութեանն եւ զբարւոր ի գործն իւր՝ հրաշքերուն զինչզինքն զարմանազորն աւուեսաի, եւ զոր վերադնին ցուցաւ կրօնաւորն ձեռն տոյ նկարագրել, զքայլանն չնկարագրողն նմանակութեամբ, սկսեալ յԱրքահամայ եւ ի Դաւթէ եւ մինչեւ ճԵՐ մեր Յիսուս Քրիստոս, զգաստ մարգարէից եւ առաջնոց յօրհնուող ըստ իւրաքանչիւր հանդիսի զարմանազորն ստեղծամբ: Ստեղծագործեալ ցոյգաբն եւ ի կարգն կենդեցոյն յարեւոյ իւրեց իւրեւ հառաւ, Գալիւստի եւ զգաստ քաղաքաց, իւրեց իւր աւելնաց, յըստ իւր արեւը, ընդդէմ միմանց զարդարեալ, զկենդանականին նոցա յայտնելով զմարդ, որ է յայժ քղչայի իմաստեց, անեալ զժիկմար կենդեցոյն եւ շրջապատ պարունայ մի պանծայի մարմամբն Տաւանաւորէ յօրհնուող, կերպագրեալ որմն ի խաղաղութեայ գեղեցկութեց եւ ցաղեմայ եւ ստեղծից հանգիսն համակցեալ որոց եւ կերպարանքն այլեւայլ զանապետութեամբք ըստ իւր-գանչիւր մասնի ստեղծելն զառախսս եւ:»

երէոց ու հաւուց եւ զազանաց եւն, յամենայն դէպս որեւէ ծանօթութիւն մը չէ տար որ յայտնէ որեւէ կապ մ'այն պատկերներուն՝ Բարուախօսի աւանդական նկարներուն հետ. (§ 388):

«Բարուախօսն», ինչպէս ծանօթ է, սովորաբար կ'ընծայուի Եփէմուս Ափրոդիոս, սակայն Տայ ձեռագրաց մէջ չենք հանդիպիր այս անունն: «Լեռնագետութիւնք նախնեաց. ռամկօրենի», գրութեան հեղինակը կը յիշէ «Ս. Եպիփանու անուամբ քանի մի հաւաքածոյից մէջ՝ իբրեւ առանձինն գրութիւն տեսնուող 66 դարաբար Առակները», մեր Բարուախօսի, սակայն չենք գիտեր թէ արդեօք այն կեղծ հեղինակներունը յառաջ բերած է Տայ ձեռագրերներէն՝ 1, Լաւանօրէն «Մատենադարանի թարգմանութեանց նախնեաց, հեղինակն ալ Եպիփանու անունը չէ գտած Բարուախօսի Տայ ձեռագրաց մէջ. յամենայն դէպս իւր յառաջ բերած վերնագիրը՝ «Սերուն Եպիփանուս Ափրոդիոս արքեպիսկոպոսի իօտ՝ յաղթս Բաղաթիօն, ուշ ժամանակի շաւրադրութեան երեւոյթն ունի. վասն զի Տայ ձեռագրաց մէջ «Բաղաթիօն» (Physiologus) անուանակոչութիւն է Նոյն իսկ Եփէմուս, եւ ոչ թէ գրքին: Միջնաբանաց (տես Այկղն. Բաղաթիօն «Բարոյախօս») մէկ նկատողութեան համաձայն, որ կրկնուած է Պիտրայի քով, Եփէմուս՝ «Գործն յայլոց ընծայի ֓ԼԷՎ Կարոյոց» (Philo Carpathius), ի Տատատութիւն յառաջ բերելով Վարդանայ պատմիչի մէկ տեղը, զոր քիչ մ'ետքը կը տեսնենք: Թամնայն դէպս անյառող կարծիք մին է Փիլիսի հեղինակութիւնը Տատատել Տայ պատմագրին յիշեալ տեղէն: Մեր ձեռքն Տասած Տայ ձեռագրաց մէջ՝ յիշատակարանիս հեղինակը կը յորըդրուի պարզ «Բաղաթիօն», առանց ուրիշ մանանոր անունաւ (այսպէս ի B.) կամ «Խաւար իմաստասիրաց ուղղափառ վարդապետաց» (այսպէս C.) կամ «Բաղաթիօն Փիլիթոս ըստ ընտրեան բարուց ասացեալ ... Բարուախօսն Փիլիթոս սկսաւ խօսել» եւն (այսպէս P.) կամ առանց որեւէ յորըդրման (այսպէս CR.)՝ Միջայէլ Արեւի կը գրէ՝ «Եայսմ ժամանակի թալաւորեաց Արգիաւոցն»

1 Լ. Գ. Պատմ. 1887, էջ 276: «Լեռնագետութիւնքն եւն»

2 Յիս. «Եպիփանոս արքեպիսկոպոս եւն (Ա. Ե. 1889), էջ 414: 3 Ձեռագրաց հեղինակը եւն տես Լար. Գ. Է. էջ 181 եւ 182—83: Վիեննայի Թ. 29 օրինակն ալ ըսելի «Փիլիթոս անունը, եւ ընդհանրապէս այս ձեռագիրն (B)՝ համապէս է Եփիսոպոսութեան:

4 Միջայէլ Արեւի, Պատմ. աղ. Երազման 1871, էջ 34:

դեր ունեցած է Բարոյախօսն, որ ըստ ինքեան կենդանախօսական յիշատակարան մըն է՝ ղըոյցներով զարդարուած. եւ դարձեալ թէ բաց ի Բարուախօսէ չե՛ն եղած ուրիշ յիշատակարանը նոյնանման նիւթերով. վասն զի հաւաքմանց մէջ կը գտնուին նիւթեր որ մեր այժմու Բարոյախօսէն զուրու, ուստի ասոնք ալ ազդեցութիւն ըրած են հաւաքմանց ճիւղախօսն, մինչեւ անգամ Բժշկարաններ (համո. "Գլոս" առակն՝ ՄԾԲ, տես Հար. Բ, 274,) աշխարհագրական եւ տիեզերագրական հեղինակութիւնք (համո. "Սուր-իամահի" առակն ՄԶԷ, Հար. Բ, 292) եւ այլ նմաննիր (տես § 417—21.) վերջնոցս կարգին մէջ մեծ տեղ մը կը բռնեն պատուական քարերու վրայ եղած գրութիւնք, որոնց յատուկ հատուած մը կը նուիրէ Հայագէտն (§ 422,) ուր կը յիշուին մեր ատենադարանին թ. 31 ձեռագրին կրկին կատարները՝ "Անուանք ԲԺ, ականցն", եւ, եւ "Այս է գիրք ճօհարնուն", Առաքելոյ Գաւրթեցոյ Պատմութեան մէջ առ-նուած "Գիրք ճօհարնուն" (տպ. Իմփ. 1884, էջ 454—67) եւ նմաններ, որոնց մասին ուսումնասիրութիւն մ'ալ լոյս տեսած է ք. Պատկանեանի գրչէն (Պետր. 1873,) քննութեան առնելով "պատուական քարերն, անոնց առնուանքն ու յատուկութիւնք" Ժ. դարուն Հայոց գաղափարաց համեմատ.՝ Այս տեսակէն կը գտնենք հաւաքմանց մէջ օրինակի համար առակներս "Սպիրտ ակն", "Պարբի ակն", եւ "Խա-սիւթ Պլարի" (ԵԿԶ—ԵԿԸ, տես Հար. Բ, 332—33,) զորոնք թարգմանութեամբ ալ յառաջ կը բերէ Հայագէտը. (§ 423—25.) վարդապետն եւ այլ հաւաքմանց մէջ երեւցող "Բարոյախօսական, նիւթերն" կը ներկայացընէ յատուկ տարածակ մը. (Տիւռ. ԻԹ, էջ 426.)

Բարուախօսը վերջապէս նշանակութիւն ունի ոչ միայն իբրեւ աղբիւր վարդանայ եւ անկէ ետքը "վարդանան" հաւաքմանց հեղի-նակն, այլ նաեւ իբրեւ ընդունարան մը պատ-սպարելու օտար տարրերի, իբրեւ կենդանու մը ուրուն շուրջն հաւաքուեցան ինչ ինչ առակներ հին ծագմամբ, նոյնպէս նոր առակներ՝ որ վարդանայ եւ իւր յաջորդներուն կը վերաբերին։ Եստ-կապէս ծանօթ է Բարոյախօսի խառն ձեւը, որուն մէջ Բարոյախօսի նիւթերուն հետ հիւսուած են ետովպեան առակներ եւ վարդանան առա-կաւորներ. այսինքն անոր մէջ կը գտնենք հաւ-

աքում մը՝ "Բարոյախօս-Եսովպ", եւ "Բարոյ-ախօս-Վարդան" (համո. § 386,) Եւ այսպէս երկուքն ալ փոխադարձ յարաբերութեան մէջ են, ինչպէս Բարոյախօսը վարդանայ եւ վար-դանանց վրայ, նոյնպէս հակադարձաբար վի-րջնս առաջնոյն զարգացման համար. (տես § 426—428,) — Կը ձայն այժմ երրորդ աղբիւրը։ (Հարմարութիւն) 4. 8. 8.

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

ԲԺԺԿ ՏՈՒԹ- ՄԿՐՏԻԶ ԲՈՒԼՈՑԻՆՆ

Ինկեր եւ աշակերտակից Բարունակ Բու-թիկեան, Յակոբ Եղիշանեան եւ Գաբրիէլ Սեւեան բժիշկներուն, ինչպէս յայտնած եմ արդէն, Մկրտիչ բժիշկ Բառլաթեան, չունի զժառանգաբար այն պատմական կարեւորու-թիւնը՝ զոր ունեցած են իւր ընկերները. Թէպէտ իբրեւ բժիշկ՝ ոչ անոնցմէ նուազ կարող, եւ ոչ անոնցմէ նուազ ուսեալ էր։

Ինկի Վ. Պոլեցիցի, Մկրտիչ Բառլաթեան ծնած կ'ըսուի, դէպ ի 1822 կամ 1823 թուա-կանները, ինչպէս կը պատմէին ինչ վերջերս՝ Վսեմ Տըթթ. Ստեփան Գաշա Սլաւեան եւ Վսեմ, Տըթթ. Գաբրիէլ Գաշա Սեւեան։

Արդի արուեստագործ Մկրտիչ իւր նախ-նական ուսումը Վ. Պոլեցի մէջ առնելով, յետոյ կը խրկուի Վենետիկ. հոն Ռափայէլեան վար-ժարանին մէջ բաւական տարի կը մնայ եւ կ'առնու բարձր ուսում եւ կրթութիւն։

Ռափայէլեան վարժարանին շրջանը լրա-ցընելէն վերջը՝ դէպ ի 1830 ին զ ցառնայ իւր ծննդավայրը, եւ յաջորդ տարին՝ 1840 ին՝ Բա-րունակ Բութիկեանի, Յակոբ Եղիշանեանի, եւ Գաբրիէլ Սեւեանի հետ կ'արձանագրուի Վայս. բժշկական վարժարանը։

Ժառանգ ուսանողութեամբ ու յաջող քննութիւններով, իւր բժշկական վկայականը կ'ընդունի 1849 ին, նոյն երեք նշանաւոր Հայե-րուն հետ մի եւ նոյն ժամանակ։

Բառլաթեան կը վկայուի ցամաքային զե-նուորական բժիշկ, եւ բաւական տարիներ Վ. Պոլ-եցի մէջ, բայց աւելի յաճախ դրբերը, այլեւայլ զինուորական հիւանդանոցներու մէջ ծառայելէ յետոյ, 1863 կամ 1864 ին կը բարձրանայ Գոյաճախա՛նեան (Lieutenant-Colonel) աստիճա-նին, եւ կը խրկուի Պաշտապ, իբրեւ բժշկապետ

1 Յեւ էջ 424, ինչպէս Հայագէտը նշանակած է (անգլ. Ես. 3) արիւշ տեղ մը ("Սուրճաղ", 1054) բոլորովին սուտ-ցած կի՛նք այս կարեւոր գործը նշանակել։